

AgEcon SEARCH
RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search

<http://ageconsearch.umn.edu>

aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

**ЕКОНОМСКО АКТИВИРАЊЕ ЉУДСКИХ РЕСУРСА
У ТУРИСТИЧКОЈ ПРИВРЕДИ
- пример Јужнобачког округа -**

Тамара Гајић¹, Нина Ђурица¹, Татјана Бошковић¹

Резиме. Савремено доба ствара могућности да се друштвене, материјалне и духовне потребе људи оптимално развијају по свом квантитету и квалитету. Распрострањено је мишљење теоретичара да су туристичке активности те, које већ увелико имају посебан третман, јер се као општи и неизоставни сегменти живота савременог човека сматрају покретачким фактором развоја привреде и друштва. Неповољна привредна кретања последњих година двадесетог века захватила су туристичку привреду Србије, која је након година релативног успеха доживела пад. У раду се на један сажет начин указује на значај туристичке привреде у процесу стимулисања или активирања радно способног становништва Јужнобачког округа. Између осталог циљ је да се истакне и чињеница да је туризам један економски сектор, који ће допринети бржем развоју целокупне привреде државе.

Кључне речи: туризам, хумани капитал, економија, запосленост, Јужнобачки округ.

Уводна разматрања

Туризам је феномен који спада у битне сегменте живота савременог човека, а раширено је мишљење да ова делатност константно има повољне услове за експанзију, па чак и прерастање у примарне потребе и делатности људи у будућности.

У току последње деценије двадесетог века дошло је до осетног трансфера радне снаге из пољопривреде у терцијарни сектор, тачније у туристичке делатности (Гавриловић, 2001). Ширење саобраћајних

¹ МА Тамара Гајић, докторант, МА Нина Ђурица, Мр Татјана Бошковић, докторант, Висока пословна школа струковних студија, Нови Сад.

комуникација, средстава информисања, побољшање услова становања, као и развој општег стандарда нису деловали на јењавање притиска запошљавања у непољопривредним делатностима. Сигурније и лакше обезбеђивање финансијских средстава, као егзистенцијалних услова, радом у терцијарном сектору остаје и даље привлачно за људе, чиме политика запошљавања наставља да се креће таласом напуштања примарних сектора од стране продуктивног и за рад способног становништва. Са једне стране то се дешава због евидентних резерви у радној снази, а са друге стране због продора нове технике и модернизације процеса производње, као и трајне жеље становништва да се изборе за повољнији друштвени статус.

Међутим, без обзира на све горе наведено, мора се истаћи да је још увек велики проценат незапослености у држави, што је заправо један процес отпочет у периоду деведесетих година, када је држава запала у лоше економско и политичко стање, а самим тим је нарушен и целокупан привредни и друштвени систем, како државе, тако и свих њених регија. Полазне основе у тежњи ка изласку из нагомиланих тешкоћа и проблема, тежиште стављају на изналажењу свих узрока који су довели до таквог стања у којем се налази туристичка привреда Србије, а самим тим и Јужнобачког округа, као њене територијалне целине.

У данашњим условима изузетно сложене економске ситуације, са туризмом, посебно иностраним, рачуна се као са значајним и дугорочним фактором стабилизације укупних привредних токова земље. Јасно је да се овде поново актуелизује проблем екстерног третмана туризма, као свега оног што се као слабост јавља у интерним оквирима ове привредне области (Бакић, 1997). Међутим, евидентно је да се полако повећавају економски ефекти туристичких кретања. Долази до унапређења међународно-привредних односа, размене и стабилизације, усклађивања робно-новчаних односа, стабилизације тржишта, активирања радно способног становништва, повећања националног дохотка, изградње терцијарне привреде или услужних делатности и слично.

Туризам као економска делатност

Туризам, захваљујући својој развијеној структури привредних и непривредних функција, све више прожима материјалну основу друштва и готово све делове његове надградње. Овај сектор привреде има двојну природу: друштвену и економску (Stipanuk, 1993). Објашњење лежи у чињеници да се туристичка делатност узима као друштвена појава са становишта узрока, циљева, појавних облика и њихових неекономских последица, али истовремено и као економски феномен са становишта начина

и средстава остварења друштвених тенденција, текућих привредних процеса у туристичкој привреди и њихових последица. Међутим, пожељно је приступити разграничењу наведених особина. Двојна природа туризма приказује се у пракси кроз сложен сплет његових неекономских и економских функција (Бакић, 1997). Туризам је текао кроз више фаза свог развоја, а на то су утицале све сложеније потребе људи за разноврснијим садржајем што је нужно повлачило и уплитање спољних фактора, тачније фактора који су туристима пружали управо оно што им је потребно и што нису могли сами постићи, а то су услуге засноване на економским вредностима које су усмерене остварењу потреба укључивања у туристичка кретања.

Спајањем тражње и понуде, туризам постаје сектор нераздвојив од осталих привредних активности, а понајвише се истиче као део привреде који у великој мери утиче на економско активирање хуманог капитала, те на тај начин ублажава проблем незапослености (Hauillot, 1995). Другим речима туризам је средство рационалног искориштавања расположиве радне снаге (има моћ непосредног ангажовања и посредног активирања људских ресурса). Наиме, једна од карактеристика туризма јесте експанзиван развој, који упоредо омогућава отварање нових радних места, стимулишући запошљавање великог броја људи. Међутим, многи теоретичари тврде да туризам има и улогу решавања проблема аграрне пренасељености, својствене управо за неразвијене земље које воде политику корених захвата у својој привреди везаних за измену њене структуре. Стога се туризам и сматра регулатором демографских кретања (Черовић, 2004). Природна последица индустријализације су општа унутрашња кретања становништва из села у град. Туристичка кретања последњих година врло често покрећу *супротна струјања* (кретања из града у природу, тачније повратак природи, руралним и еколошким просторима) и тако релативно ублажавају негативне последице мењања структуре становништва. Као непосредна економска последица дејства туризма је укључивање у економику многобројних непроизводних добара и делатности, које упоредно са развојем туризма учествују у стварању прихода у просторима за које се везује појава туристичких кретања (Defert, 1996). Наведене функције су претпоставка позитивног утицаја туризма на развој недовољно развијених подручја и њихове целокупне привреде. Једноставно објашњење наведене тврдње јесте у томе да се туризам не испољава само кроз угоститељство, већ и саобраћај, трговину, грађевинарство и многе друге производне и непроизводне делатности. Туристичким местима сматрају се простори где је изразита концентрација природног и антропогеног туристичког богатства, основних делова туристичке понуде. Фронталан наступ туризма, који се огледа у томе да ове туристичке ресурсе укључи у процес туристичке потрошње, *одунире* се свим

отпорима и *изводи* ова подручја из економске изолације и туристичке анонимности укључујући их непосредно у процес који ће допринети развоју привреде. Ударна снага туризма је маса туриста који важе за лојалне и захвалне потрошаче производа и услуга готово свих привредних делатности (Гавриловић, 2001). На овај начин туризам ће, заједно са другим секторима привреде који су укључени у процес задовољења туристичких потреба, отпочети процес преливања дела националног дохотка из емитивних у рецептивне области. Економско буђење појединих подручја развојем туристичког сектора је општа улога туризма и она је једно од његових најстаријих дејстава у економској области (Haulot, 1995). Позитивни економски ефекти туризма осете се и у емитивним подручјима, где започиње циклус туристичке потрошње. Набавка опреме, покриће трошкова услуга путничко-туристичких агенција, сама путовања и слично, ангажују просечно око 25% укупно утрошених средстава туристе током једног његовог укључивања и упражњавања неког од облика туризма (Гајић, 2009). Тесно повезани са овим су тзв. пратећи ефекти који се преко неекономских сектора преносе у економски производећи позитиву у пословању привреде целог подручја. Мада су врло често релативно високог квалитета, ови ефекти су споредног карактера и надовезују се на основно дејство туризма које је везано за рецептивне крајеве. Овако интензивно дејство туризма претпоставка је ширења његовог утицаја на микро и макроекономски ниво. Динамика, обим и структура туристичке привреде намеће целокупној терцијарној привреди убрзан ритам који она мора нужно да прати, те истовремено туризам утиче на изградњу и раст терцијарног сектора. Опште је прихваћено становиште, да корист од прихода добијених из туризма, има мање више свака привредна грана.

Туризам покрећући и стимулишући развој материјалне производње, која покрива потребе туристичке потрошње, посредно утиче на величину националног дохотка и један је од успешних инструмената његове територијалне прерасподеле (Cheong, 1995). Као и свака друга врста потрошње, туризам има мултипликативно дејство у националној економији. Једном остварена јединица туристичке потрошње пролази готово годину дана кроз све секторе привреде пре него што изађе из привредног тока. Ово кружење новчаних средстава почиње актом потрошње на основном или емитивном туристичком подручју. Затим, следи потрошња прво обнављање, везано за додатно туристичко подручје, те коначно даља вишеструка понављања или трансакције (Бакић, 1997). Резултат ових промена је умножавање дохотка покренуто туристичком потрошњом – мултипликативни ефекат. Туризам је и својеврстан сектор који задовољава потребе економских организама и покреће низ економских процеса, а да при томе задржава полазне квантитативно-квалитативне одлике своје снаге, што је заправо

индуктивна функција туристичке потрошње. Девизни приходи од туризма су сигурнији и сталнији од оних из међународног робног промета једне земље. То је учинило да утицај туризма на платни биланс буде један од значајнијих саставних делова субсистема његових економских функција.

Задовољење туристичких потреба људи, усмеравање туристичке понуде који из њих произилазе, а стоје у основи туристичке потрошње као њени иницијатори, усмеривачи и регулатори, чине садржину некономских функција (Марић, 1999). Једном покренут туристички циклус, независно од тога да ли га касније карактерише просто, проширено или умањено обнављање, осим стварања основних циљева туриста изазива бројне последице у производној сфери (Бакић, 1997). У правој сразмери са преображајем туризма од помодарске појаве до његовог текућег динамичног развоја, растао је број економских функција (економско активирање хуманог капитала, конверзиони ефекти, привредни развој рецептивних подручја, интензификација привредног развоја емитивних области, усклађивање робно-новчаних токова и уравнотежење тржишта, индуктивни ефекти, стабилизација платног биланса, те унапређивање међународне економске размене. У сваком случају потребно је истаћи да две наведене стране туризма (економске и некономске) не би требало ставити у супростављени однос позитива и негатива.

Особености туристичке привреде Јужнобачког округа

Јужнобачки округ заузима северозападни део Србије и један је од седам округа у Аутономној Покрајини Војводини, у чијем склопу су следеће општине: Бач, Бачка Паланка, Беочин, Бачки Петровац, Нови Сад, Бечеј, Србобран, Темерин, Сремски Карловци, Тител, Врбас и Жабаљ. Укупна површина Округа износи 4.016 км² и према подацима последњег пописа из 2002. године бележи око 626.662 становника (Гајић, 2009).

На простору Јужнобачког округа туризму се никада није придавао значај као једној од најважнијих делова економије, нити је данас туризам сврстан у круг основних делова привредног модела овог простора, без обзира што постоје реалне могућности и потребе за интензивнији развој туристичке делатности. О томе најбоље сведоче подаци Републичког завода за статистику, где се у упоредној анализи броја запослених у туризму и другим делатностима, може уочити да заправо туризам запошљава релативно мали број људи у односу на друге гране привреде. Примера ради у 2007. години у пољопривреди је било преко 9.000 запослених, затим у индустрији 38.815, трговини 21.318, а у сектору туризма исте године било је око 1.560

запослених. У слабијој позицији када је реч о броју запослених те године су рибарство (245 запослених) и рударство (1.254 запослених).

Табела 1. Остварени туристички промет општина Јужнобачког округа за период 1996 – 2007. године.

Table 1. Tourist traffic in the municipalities of the Southern Backa district in the period from 1996 - 2007.

	1996.	2000.	2004.	2007.
Јужнобачки округ	102144	113164	79061	116513
Бач	732	471	148	-
Бачка Паланка	11566	1957	1500	3385
Бачки Петровац	-	-	-	-
Беоцин	-	-	-	-
Бечеј	2189	7560	5291	5768
Врбас	11318	10742	5747	10168
Жабал	-	-	-	-
Нови Сад	71075	88128	65779	97008
Србобран	4548	4027	-	-
Сремски Карловци	-	-	-	-
Темерин	716	306	596	166
Тител	-	-	-	-

Извор: Статистички годишњак, Републички завод за статистику Србије, Београд 2008.

Source: Statistical Yearbook, the Republic Institute for Statistics of Serbia, Belgrade 2008.

Предности развоја масовнијих туристичких кретања на простору Округа заправо би се огледала у сплету економских и некономских функција, које би имале велики утицај на развој друштва. Међутим, у условима преображаја туризма у масовну појаву, ефекти утицаја се проширују на целокупну привреду, не само друштво. Слободно се може констатовати да се туризам Јужнобачког округа налази у једној стартној фази развоја. Након свих ограничавајућих околности (економских и политичких), које су заправо стагнирале туристички развој државе, могуће је сагледати реално стање и могућности развоја туристичке делатности, која до сада није играла примарну улогу у привредном развоју овог подручја. У позадини недвосмислено позитивног става о будућности туризма на овом простору, стоји сплет објективних и субјективних детерминишућих фактора, који узети као јединствена целина представљају полазну основу перспективног развоја овог подручја. Најбитнији су: значајан део постојеће, те широк круг

потенцијалне туристичке тражње на домаћем и иностраном туристичком тржишту, затим на овом простору реално постоје могућности за такву понуду која може у одређеној мери задовољити део постојеће и очекиване тражње захваљујући свим квантитативно-квалитативним особинама (туристичко богатство, опште туристичке вредности и сл).

У прилог наведених тврдњи о развоју туризма говоре и подаци о достигнутом степену туристичког промета Јужнобачког округа. Ефекти су у основи позитивни, али је домет још далеко од могућег оптимума.

Мора се истаћи да је ка туристичкој дестинацији Јужнобачки округ усмерена првенствено домаћа туристичка тражња, тачније друштвено-политички фактори повезани са економским оквирима и сплетом рационалних и ирационалних фактора, непосредно утичу на развој претежно домаћег туризма. Инострани туристички промет је знатно мањег обима, али је позитивна тенденција повећања броја страних туриста током одржавања појединих конгресних и других манифестација, односно пословног облика туристичких кретања.

Разлоге стагнације, односно великог заостајања у расту туристичког промета и просечног девизног прилива по једном ноћењу иностраних туриста треба тражити у врло неповољној структури туристичке понуде, у недостацима у погледу квалитета и садржаја постојеће туристичке понуде, неадекватном асортиману, квалитету, обиму и структури производне робе широке потрошње која не подстиче на повећање иностране туристичке потрошње.

Неповољан положај Јужнобачког туризма током деведесетих година 20. века, апсолутна и релативна мала улога и готово незнатан значај у националним размерама, резултат су дејства сплета ограничавајућих фактора. Могу се навести само неки од њих: окружење Јужнобачког округа подручјима која располажу великим природним и антропогеним вредностима, комплетнијом и квалитетнијом мрежом туристичког угоститељства и системом посредничких фактора са готово агресивним наступом у односу на туристичку тражњу; затим оштра конкурентска борба на иностраном туристичком тржишту за коју привреда Округа није спремна због своје релативне конкурентности; непостојање програма развоја туризма као систематске туристичке политике у односу на њега; затим ефекти политике и девизних реформи као суштинско смањење граничних и других формалности око доласка и боравка странаца, који иначе делују стимулативно у Србији за развој иностраног туризма, а у Јужнобачком округу су слаби и последњи.

Јужнобачки округ као туристичка зона представља једно од ретких подручја која ће у блиској будућности имати карактеристике комплексне туристичке зоне. Ово ће бити реална последица чињенице да у њеном простору утврђена концентрација туристичког богатства уравнотежене квалитативне и квантитативне структуре. Туристичко богатство Округа и друштвени атрактивни фактори представљају детерминанту са позитивним утицајем на развој Србије. Суштински ограничавајући фактор за развој туристичке делатности и укупне привреде Округа представља материјална основа туризма (релативно лошија инфраструктура, рецептива). Поред ниске искориштености постојећих капацитета, проблем лежи и у паду квалитета. Велики број објеката за пружање услуга смештаја и исхране је изграђен махом пре 1976. године, а након тога следе само обимније реконструкције (Бакић, 1997). Све промене у погледу реновирања и других капиталних инвестиција су захватиле углавном подручје града Новог Сада. Међутим, упркос оваквом стању квалитета туристичке понуде, ова дестинација је конкурентна на домаћем, али и иностраном туристичком тржишту због могућности пласирања различитих туристичких производа који су специфични или аутентични по свом постојању и карактеру. Са становишта достигнутог степена туристичког промета, ово подручје представља потенцијално туристичко подручје, те је за моменат будућности везано њено шире укључивање у туристички промет и наступ на туристичком тржишту.

Добра позиција Јужнобачког округа на тржишту заправо ће бити крајњи резултат преображаја међусобно повезаних, квантитативно-квалитативних туристичких сировина овог простора у његово туристичко богатство, односно регионалну туристичку понуду, а затим у општи туристички производ. Основне карактеристике туристичког производа Јужнобачког округа су: поливалентна структура, усклађен однос основних туристичких функција (саставних делова туристичког производа), њихова комплементарност, супститутивност и релативно квантитативно-квалитативна еластичност. Мора се истаћи да полазну основу будућег развоја туризма Округа чини сплет објективних и субјективних одређујућих фактора међу којима су: значајан круг постојеће и потенцијалне туристичке тражње за услугама које се везују за овај простор, затим за развој туризма Округа постоје реалне могућности које својим особинама могу задовољити испољењу тражњу.

Постизање добре позиције на туристичком тржишту омогућиће утврђивање циљева развоја туризма који ће допринети квантитативној промени савремене туристичке понуде, а да се при том задржава постојећа структура и остале квалитативне карактеристике. Ради се о стабилизацији и унапређењу оних туристичких облика који су у фази развоја, који су светла

тачка будућности туризма, а за које постоје релативно задовољавајући објективни и субјективни услови (традиција, искуство, кадрови).

Значај и улога туризма у активирању демографског фактора

Туризам у Јужнобачком округу пружа велике могућности за запошљавање радно способног становништва, те су ту и огледа његова функција у активирању људских ресурса. Ова функција туризма резултат је комбинације основних карактеристика туристичког сектора, где се зна да је то посебан облик потрошње, привредна делатност и наравно друштвени феномен (Гавриловић, 2001). С обзиром да је туризам део терцијарног сектора, карактерише га висок удео живог људског рада, који је незаменљив учешћем машинског рада. Како туризам постаје масовнији и окупи шире слојеве становништва, самим тим расте и улога и значај људског рада ангажованог у процесу задовољавања туристичких захтева и потреба. Како се повећава животни стандард, слободно време, долази и до уздизања захтева туриста на виши ниво, те се аутоматски тражи и од туристичке привреде веће залагање људског сектора у задовољењу тих специфичних туристичких потреба.

Туризам као привредна грана има двојаку функцију у запошљавању становништва. Са једне стране смањује проблем незапослености младих и образованих генерација, те стимулише запошљавање делова радног континента који су ослобођени активности у другим привредним гранама, што заправо представља економско-социјални ефекат туристичких кретања. Запослени у туризму остварују по основу свог рада доходак, те тако постају субјекти тражње и потрошачи платежно оспособљени да прибаве материјална добра којима задовољавају своје потребе, те ово указује на економске ефекте овог сектора (Stipanuk, 1993). Међутим, морају се напоменути и социјални ефекти, јер туризам убрзава процес промене друштвене структуре. Ипак, без обзира на све што је речено постоје и негативни ефекти туристичког пословања на укупну запосленост, а то је заправо немогућност сталног запошљавања људи у туризму због сезонског карактера ове делатности. На простору Јужнобачког округа ова чињеница нема великог значаја управо због саме природе несезоналног туристичког пословања, али је забележена етапа развоја друштва и несклада између броја радно способног становништва и објективно расположивог броја радних места у привреди, чиме се увећава проценат незапослених (Гајић, 2009). Једно од решења овог проблема или само његово ублажавање лежи управо у укључивању у терцијарни сектор, чији је систем и туризам.

Табела 2. Приказ укупног броја запослених и незапослених у Јужнобачком округу, уз осврт на зараде у туристичком сектору и народни доходак (2004, 2005, 2006.године).

Table 2. Total number of employed and unemployed persons in the Southern Backa district, with a review of earnings in the tourism sector and national income (years 2004, 2005, 2006).

	Запослени (укупно)	Незапослени (укупно)	Запослени у туристичком сектору	Зараде у туристичком сектору	Народни доходак
2004	146.061	79.917	1.291	8.637	115.790
2005	146.689	82.091	1.375	11.733	149.584
2006	141.082	83.479	1.469	12.648	197.902

Извор: Статистички годишњак, Републички завод за статистику Србије, Београд 2008.
Source: Statistical Yearbook, the Republic Institute for Statistics of Serbia, Belgrade 2008.

Експанзија туризма је последица повећања слободног времена, те могућности трошења новчаних средстава кроз најприхватљивији облик друштвеног деловања. Овај привредни сектор доживљава проширење кроз преображај свих квантитативних и квалитативних функција, а све то врло брзо омогућује туризму повратно дејство и даљи интензивни развој. Табела 2. приказује податке о броју запослених лица у туристичком сектору за одређене године, где се може уочити постепено повећавање људске радне снаге у туристичким делатностима. Међутим, стање о укупном броју запослених у Округу није сјајно, с обзиром да се у том кратком периоду повећао степен незапослености.

Запосленост је један од основних проблема у решавању друштвено-економског развоја, а посебно економске стабилизације у држави (Hawkins, 1993). Економској политици предстоји задатак да пронађе путеве, методе, решења и средства за запошљавање забрињавајуће масе од преко 60 хиљада људи већ сада стварно, потенцијално и прикривено незапослених, не рачунајући при том на перманентно растућу потражњу за запослењем која произилази из природног прираста континента радно способног становништва. С друге стране, потреба опште интензификације привређивања на постојећој материјалној основи и потреба повећања производности рада као императива за јачање конкурентне способности и уклапања земље у међународну поделу рада, као и општи утицај техничког и технолошког прогреса, неминовно ће изазвати даље редукције релативних потреба за радном снагом, па ће проблем незапослености постојати све

сложенији и тежи, са могућим веома озбиљним последицама на свеукупни економски, друштвени и политички живот земље.

Последњих година примећује се преливање радне снаге из примарног и секундарног сектора у терцијарни, тј. у радно интензивне услужне делатности које служе задовољавању непосредних потреба туриста и домицилног становништва. Терцијаризација је већ одавно отворен процес у Србији, али је ипак далеко од степена који је достигнут у свету. Очито због тога што искоришћеност расположивих ресурса и продуктивност рада у прва два сектора привреде још увек нису достигли ниво развијених привредних структура, као што ни стандард ни куповна моћ становништва још увек нису условили тако висок ниво развијености услужних делатности. Из тога произилази закључак да се у политици запошљавања првенствено морају успоставити логични структурни односи, па главнину решења треба тражити првенствено у повратку пољопривреди и развоју занемарених радно интензивних делатности, у индустрији и у производном занатству, а тек онда у терцијару и то са главном оријентацијом на туристичку привреду. Овакве чињенице не потцењују терцијарни сектор нити потискују закониту неминовност његовог развоја, већ иду за тим да се тек створе услови за његов природнији и интензивнији раст (Lea, 2003).

Према подацима Републичког завода за статистику Србије укупан број запослених лица у Војводини у 2008. години бележи пораст за 3.952 лица или 0,75% у односу на 2007. годину. Највећа запосленост на територији Војводине је забележена управо у Јужнобачком округу, са укупно 215.873 запослених лица од чега су 93.569, односно 43,34% жене. Међутим, од укупног броја незапослених лица у Војводини (199.902), највише је регистровано у Јужнобачком округу, тачније 64.093 незапослена лица, према подацима који су добијени истраживањем крајем марта 2009. године. Према истим подацима зна се да је просечна стопа незапослености у Европској унији 7,9%, што указује на чињеницу да је у Војводини премашена та вредност са укупном стопом незапослености у 2009. години 14,2%.

Табела 3. даје податке о стопи запослености и незапослености у Србији по појединим регијама за 2004. и 2005. годину, где се може извршити упоредна анализа Јужнобачког округа са осталим деловима државе. Највећи пораст стопе запослености у 2005. години (у односу на 2004. годину) забележен је у Поморавском (10,2%), Мачванском (6,4%), те Јужнобачком округу (4,4%). Незапосленост је процентуално повећана у Пиротском округу (9,0%), Зајечарском (7,6%), те Топличком (6,8%). Затим, у структури укупног броја запослених у 2005. години највеће је учешће града Београда са 29,7%, и наравно Јужнобачког округа са 10,1%. Стопа запослености је најнижа у

Топличком (18,0%), Браничевском (19,5%), Мачванском (20,2%), а највиша у граду Београду (38,9%) и Јужнобачком округу (35,3%).

Табела 3. Упоредна анализа Јужнобачког округа са другим регијама Србије према степену запослености и незапосленост (за период 2004 и 2005. године).

Table 3. Comparative analysis of the Southern Backa district to other regions of Serbia according to the level of employment and unemployment (for the period of years 2004 and 2005).

Округ	Учешће у %				Стопа запослености	Стопа незапослености	Стопе раста (пада)	
	запослени	незапослени	предузетнички сектор у укупној запослености				Запослени	Незапослени
			2004	2005				
Србија	100,0	100,0	23,0	25,3	27,6	32,4	0,9	4,2
Град Београд	29,7	16,0	21,1	23,3	38,9	21,5	3,1	8,0
Севернобачки	2,8	3,0	20,3	21,1	28,5	34,7	-0,3	2,6
Средњобанатски	2,1	3,1	12,6	12,1	21,1	41,2	-3,2	0,1
Севернобанатски	1,8	2,0	16,2	18,0	22,6	36,2	-3,5	-4,6
Јужнобанатски	3,7	4,5	21,6	25,9	24,4	37,1	2,7	-0,7
Западнобачки	2,4	3,5	22,4	23,9	22,9	40,1	-2,0	0,8
Јужнобачки	10,1	9,2	27,2	30,0	35,3	29,1	4,4	5,8
Сремски	3,4	5,2	34,2	35,9	21,2	42,8	1,1	-1,7
Мачвански	3,2	5,6	28,9	33,8	20,2	43,8	6,4	4,3
Колубарски	2,2	1,9	37,0	37,9	23,4	29,0	-2,4	5,7
Подунавски	2,4	2,8	25,5	27,9	23,4	34,1	-0,5	23,2
Браничевски	1,9	1,1	25,9	27,5	19,5	20,9	-3,3	7,2
Шумадијски	3,8	3,9	23,7	22,1	26,6	32,1	-3,5	9,2
Поморавски	3,1	2,8	29,9	38,2	27,9	31,1	10,2	18,1
Борски	1,7	1,7	17,6	14,0	23,9	30,4	-5,1	-5,3
Зајечарски	1,5	1,6	19,1	17,5	22,2	32,5	-7,6	-5,5
Златиборски	3,4	4,9	21,4	22,4	22,5	38,6	-2,8	1,3
Моравички	2,8	3,0	16,5	18,4	25,6	32,6	-4,8	-9,8
Рашки	3,4	4,8	34,3	37,2	24,3	42,8	2,2	7,7
Расински	2,7	3,2	16,2	17,2	21,3	34,5	-0,7	-2,4
Нишавски	4,9	5,4	16,4	22,2	26,5	33,0	3,2	2,6
Топлички	0,9	1,5	17,0	23,4	18,0	46,0	-6,8	22,7
Пиротски	1,4	1,5	23,1	19,9	27,8	34,8	-9,0	7,4
Јабланички	2,4	4,0	26,6	28,6	20,6	44,5	-2,6	1,2
Пчињски	2,4	3,8	18,0	21,2	21,8	41,6	-3,2	11,1

Извор: Статистички годишњак Србије, Републички завод за статистику, Београд 2008.
Source: Statistical Yearbook, the Republic Institute for Statistics of Serbia, Belgrade 2008.

На основу података примећује се да је Јужнобачки округ реално један од развијенијих делова државе, а чији се даљи интензивнији развој очекује и у блиској будућности, с обзиром да је главни центар јужне Бачке Нови Сад, који је и наравно најразвијеније градско језгро након града Београда.

Туристичка привреда, као део терцијарног сектора, са мноштвом делатности на бази учешћа живог рада, већ се афирмисала врло значајним непосредним резултатима и многоструким индиректним позитивним утицајима на укупни привредни развој земље и друштва. Туристичка привреда је према већ сагледаним перспективама у могућности да на дугорочнијем плану развоја државе непосредно запосли много нових радника и да тиме изазове повећање запослености у пољопривреди, индустрији и другим делатностима за још 72% својих директних потреба, односно да реши 18% укупне садашње незапослености (Черовић, 2004). Да би се то постигло решења би требала тежити ка савладавању, ублажавању или барем респектирању бројних, ма да не и непремостивих препрека и проблема, првенствено објективног и систематског карактера, а међу њима посебно оних који произилазе из неравномерног просторног и временског распореда основних развојних сегмената туризма, из радних односа и система награђивања према раду, из система образовања и оспособљавања кадрова, те из односа према приватном сектору привређивања.

Неравномеран развој туризма у простору, као резултат неуједначеног распореда природних и других фиксних фондова од којих зависе атрактивна и рецептивна снага, па према томе и привредна способност, објективно не омогућава аутономно балансирање потребне радне снаге за туристичку привреду нити на регионалном, а још мање на локалном нивоу (Burkart, 1981). Поготово, ако је та неравномерност потенцирана као у нашој држави, једностарним развојним усмерењима на традиционална туристичка подручја и њиховом монокултурном туристичком оријентацијом квантитативног раста, тако да се на тој основи формира или затечена локална или регионална популација не може властитим изворима радно подмирити (Черовић, 2004).

Дефицит на овој, а вишак радне снаге на другој страни, просторну подударност потреба и могућности за запошљавањем у туристичкој привреди није могуће решавати институционализовањем привременог запошљавања и трајне миграције становништва, а да то буде стабилизацијски рационално и у складу са нормама друштвено-економског система. Требало би се залагати за такве дугорочне и комплексне мере политике регионалног развоја које ће путем диверзификације и оптимализације привредних структура на постојећим и уз то перспективним туристичким подручјима, као и остварењем нових омогућити формирање властите стабилне демографске

основе сваког подручја, са повећаним, квалитативно реструктурираним, те потпуније и уравнотеженије запосленим радним контингентом које би самим тим, осим осталог, удовољио и специфичним условима претежно сезонског запошљавања у туристичкој привреди. Оваква политика би се требала заснивати на коришћењу постојећих извора радне снаге, а по томе и оних из неопходног механичког прираста становништва, водећи при том рачуна да тако повећана и проширена привредна активност и пратећи пораст становништва, као и све манифестације таквог развоја, не угрозе природне и друштвене вредности на којима се туризам заснива.

Без обзира на чињеницу што туристичко привређивање у основи има стабилизационо деловање, што се у доброј мери већ и осети, ипак се поставља питање да ли су искориштене све могућности које нуди туризам Јужнобачког округа на плану отклањања узрока данашњих економских поремећаја. Међутим, следи одговор да туризам није још увек ни приближно искористио све могућности и ресурсе којима располаже туристичка привреда Округа. Све што је досада остварено као позитивно деловање туризма, заправо је остварено уз врло слабу повезаност туристичког сектора са свим факторима без чијег пуног ангажмана ефекти остају ограничени. Туризам је у претходном периоду био изолован и препуштен да делује у врло ограниченом маневарском простору. У тим условима он не само што није могао постићи оне ефекте које би требао и могао постизати као један од идеалних финалних облика извозног пласмана за значајни део укупне националне производње, него је све више губио своје природне карактеристике и смањивао свој развојни и извозни потенцијал. Оно што се догодило са туризмом Округа претходних година, када су се први пут очигледно манифестовале последице неповољног вишегодишњег тренда у односу на положај на међународном туристичком тржишту, претежно је одраз истакнуте изолованости туризма и недостатака интересних односа са осталом привредом, као и помањкања неопходног друштвеног ангажмана.

Закључак

Развој туристичке привреде и запосленост налазе се у каузалном односу, при чему одлучујућу улогу има убрзани темпо развоја овог сектора који у одређеној мери даје оквире пораста запослености. Међутим, запосленост није пасиван чинилац у овој интерактивној вези, с обзиром да се виши или нижи ниво запослености рефлектује на темпо целокупног привредног развоја, који је истина производ дејства и других фактора.

Тржиште рада у Србији карактерише висока стопа незапослености, велика прикривена незапосленост, ниско учешће запослености у приватном

сектору и недовољна мобилност радне снаге. Незапосленост има дугорочни, структурни и транзициони карактер. У периоду када је туризам у Србији, а самим тим и Јужнобачком округу, био у развијенијем облику него данас, имао је значајан позитиван утицај на ублажавање степена незапослености, као једног од кључних проблема у држави. Иначе, мора се истаћи да се незапосленост сматра потенцијалним узрочником или жариштем економске и политичке нестабилности сваке државе.

У раду су представљене неке од основних карактеристика туризма као привредне делатности, а између осталог истиче се да постоје битна подручја интересних односа између туристичког сектора и других грана привреде. Прво је подручје у проширењу путем туризма пласмана добрим делом извозног – бројних роба и услуга, што даје велике могућности за повећање производње тих роба и услуга, те на тој основи и за подизање продуктивности дохотка и у нетуристичкој привреди. Треба истаћи да је финални тржишни продукт туристичке привреде агрегатна услуга, састављена од бројних компонената, од којих велики део чине производи и услуге других делатности. Да би туризам могао реализовати повољне ефекте на тржишту, посебно иностраном, туристичка понуда мора на синхронизован начин обухватити, осим атрактивних компоненти, још и саобраћајне, угоститељске, трговинске, занатске и низ других услуга. Велики број услуга које се нуде путем туризма темеље се на репродукцијском материјалу и опреми, што их производе бројне и различите нетуристичке делатности (привредног и непривредног карактера). Повезаност туризма са другим привредним и непривредним делатностима може се посматрати као један мозаик који се састоји од низа делова (делатности) који дају жељену слику само ако сви појединачни елементи (привредне гране које учествују) чине део складне целине и остварују међусобну сарадњу. Ради се о целовитом комплексном привредном систему који функционише и даје позитивне ефекте, само ако функционишу сви појединачни сегменти тог система. Према томе, тржишни ефекти туризма битно зависе од степена и квалитета снабдевености туристичке привреде, а то значи о односима и везама између туристичке и осталих делатности.

Досадашње изоловано деловање туризма у Јужнобачком округу утицало је на то да туризам не може формирати квантитативно и квалитативно одговарајући извозни производ, па је логично, да губи тржиште што се и показало претходних година на овом простору. Међутим, подаци истраживања указују на то да ће Јужнобачки округ у блиској будућности успети да пласира своје туристичке производе на иностраном тржишту, развијајући на тај начин туризам као битан сектор привреде који ће нужно повући са собом и развој свих других комплементарних делатности (Гајић,

2009). Као крајњи циљ туристичког пословања биће обезбеђивање чврсте позиције на тржишту, стварање лојалних потрошача чиме се обезбеђује дугорочно пословање, али оно најбитније је да ће ова делатност кроз свој систем пословања учинити целокупну привреду државе стабилнијом и самим тим утицати на већи степен запослености људске радне снаге у свим сегментима привреде. На основу датих података у раду уочава се да ниво запослености у туризму, али уопште у терцијарном сектору није на завидном нивоу, или уопште на оном нивоу какав се очекује и какав је већ остварен у свету. У решавању проблема незапослености у Јужнобачком округу предњаче пољопривреда, индустрија и други примарни сектори привреде, док је туризам на релативно слабијој позицији.

На крају се мора признати да досада још није нађен поуздан општи модел туристичког развоја којим би у краћем временском периоду економски неразвијена подручја могла доћи у стабилнију позицију. Стога је потребно нагласити да је туризам, тамо где је имао услове за формирање туристичке понуде и тражње (природне и антропогене ресурсе, инфраструктуре и организационе услове) и подршку од стране руководећих политичких и економских субјеката, у року од десетак година утицао на развој многих пасивних или неразвијених крајева.

Литература

1. Бакић, О., (1997), *Наше звездице на нивоу европских*, Политика, Београд, дневни лист, 8/1997.
2. Burkart, A (1981), *Tourism - Past, Present, Future*, Heinemann, London.
3. Гајић, Т., (2009), *Управљање развојем туризма Јужнобачког округа*, Докторска дисертација, Природно-математички факултет, Нови Сад.
4. Гајић, Т., (2009), *Карактеристике развоја и утицаја туризма на укупну привреду Војводине*, у штампи за број 2/2009.
5. Гајић, Т., (2009) *Management of Tourist Demands, Offers and Sustainable Development of Rural Tourism in Southern Backa Region*, *Academica Turistica*, Univerza na Primorskem, Portorož, letnik 2, No. 1-2/2009, str.17-24.
6. Гавриловић, С., (2001), *Економски аспект реинтеграције Југославије у глобалне туристичке токове*, Туризам, Нови Сад, бр.5, стр.34.
7. Defert, F., (1996) *Der Touristische Standort, Theoretische und Practische Probleme*, *Revue de Tourisme*, Berlin, No.3.
8. Lea, J., (2003), *Tourism Development*, *Tourism Management*, 16(6), 213-216.
9. Марић, Р., (1999), *Савремене тенденције у међународном туризму*, Туризам, Нови Сад, бр.3/1999.

10. Nykiel, R., (1996), *Tourism in the future*, Journal of Hospitality and Leisure, 4(2), 77-80.
11. Републички завод за статистику, Статистички годишњак Србије 2008, Београд.
12. Stipanuk, D., (1993), *Tourism development*, Tourism Management, 267-278.
13. Стратегија развоја туризма у Републици Србији, Министарство туризма Републике Србије, Београд, 1999.
14. Унковић, С., (2001), *Економика туризма*, Савремена администрација, Београд, стр.62.
15. Унковић, С., (1991), *Савремени токови у туризму*, Економски факултет, Београд, стр.88.
16. Haulot, A., (1995), *The Environmental and Social Value of Tourism*, International Journal of Environmental Studies, 28(2), 219-225.
17. Hawkins, D., (1993), *Prospects and Challenges for Tourism*, Tourism Management, 14(5), 392-396.
18. Cheong, R., (1995), *The virtual threat to travel and tourism*, Tourism Management, 16(6), 417-422.
19. Черовић, С., (2004), *Истраживање тржишта у туризму*, Туризам, Нови Сад, бр.8, стр.77.

Примљено: 25.08.2009.

Одобрено: 26.03.2010

**ECONOMIC ACTIVATION OF HUMAN RESOURCES IN TOURISM
- Southern Backa district example -**

Tamara Gajić, PhD candidate, Nina Đurica, PhD candidate,
Tatjana Bošković, M.A., PhD candidate
Higher School of Professional Business Studies, Novi Sad
st. Vladimira Perića Valtera No.4, Novi Sad

Abstract

The new age creates the possibility that the social, material and spiritual living conditions needs of all people are developing optimally by their quantity and quality. A wide spread theoretical opinion is that tourism activity already has a special treatment, because as a necessary and generally segment of a life of contemporary man it is considered as a factor of development of the entire economy and society. Unfavorable economic trends in the last years of the twentieth century affected the tourist economy of Serbia, which after years of relative success experienced a decline. This paper, in a concise way, emphasizes the importance of tourism in the process of stimulating or activating the working age population of the Southern Backa District. Among other things, the aim is to highlight the fact that tourism is an economic sector, that will contribute faster growth of entire country economy.

Key words: tourism, economy, human resources, employment, Southern Backa District.

Author's Address:

Tamara Gajić
Visoka poslovna škola strukovnih studija
Vladimira Perića Valtera br. 4,
21000 Novi Sad,
Republika Srbija